

XXVIII exposición Gedofeita

Xente o oficio.

Traballos e ocupacións tradicionais.

Xaime Iglesias González

Á marxe do seu alcance económico, a importancia dos oficios tradicionais podemos atopala no emprego sostible dos recursos naturais, na utilización racional dos sistemas de produción, no seu mínimo impacto ambiental, así como na conservación da biodiversidade. Mais, no mundo consumista que vivimos, os sistemas de produción tradicionais aparecen minorados pola fabricación industrial, de xeito que moitos oficios vense afectados pola mecanización e outros superados por novos saberes e por cambios sociais. Daquela, o coñecemento das/os artífices dos oficios e traballos tradicionais e do seu quefacer pode servírnos para dar testemuño da riqueza etnográfica e histórica dos territorios, claves estas imprescindibles para estimar e respectar o herdo dos nosos devanceiros, para contribuír a unha verdadeira interacción xeracional e, talvez o máis importante, para identificarnos co noso chan e coas nosas raíces; motivacións estas que xustifican por si soas unha exposición dedicada a xente de oficio á que pretendemos honrar a través dos/das artífices que nela se amosan.

A colaboración entusiasta da veciñanza

Sen a colaboración da veciñanza sería imposible a realización desta exposición, pois foron os veciños e veciñas os que nos facilitaron máis do oitenta por cento das 172 imaxes amosadas no conxunto da mostra. Pero o máis

salientable foi que esa colaboración prestouse con interese e ilusión, sen dúbida, por percibiren a nosa proposta como unha expectativa positiva. Daquela, aínda que houbo excepcións, poucas, por certo, a xente sentiuse motivada por un proxecto que pretendía facer unha exposición que honrase a xente de oficio a través imaxes e breves historias de homes e mulleres de Lérez que, en menor medida, haberían estar complementadas por outras representacións non lerezás. Tras o primeiro contacto, cadaquén pescudou nos seus álbums fotográficos, informouse en documentos ou preguntou a familiares. Case todos conseguiron o que buscaban. A ilusión e o entusiasmo da veciñanza por esta exposición quedou manifesta na entrega de fotografías e información en domicilios da organización. Así, Carme a Antueira trouxo dende Poio todo o referente a seu pai, Delmiro Eiras Cancela (Lérez, 1908-1993) que fora serranchín; Ángel veu dende a vila con varias fotos do seu pai, Ángel Moldes Caslderrey (Casal Novo, 1924-2008) que traballara de cesteiro e despois de funcionario municipal; ou Gerardo que carrexou fotos da familia da Rexona: da avoa, Laureana Rey (Casal Novo, 1878-1962) que vendía peixe por diferentes lugares da parroquia; da nai, Emilia Calvo Rey (1923-2014), e da tía Celia Calvo Rey (1914-2003), que traballaran na desaparecida fábrica de tella e ladrillo da Caeira, e do pai, Benjamín López Arana (1919-2012) que tivo o *Taller de Joyería La Esmeralda* na rúa Isabel II.

O entusiasmo doutras colaboracións axilizaron os procesos recorrendo ao correo-e como, por exemplo, Maite que nos enviou fotos e datos de seu pai, José Luís Méndez Novoa (Ponteareas, 1932), recadeiro da farmacia de Lérez que, tras a formación oportuna, rematou despachando medicamentos e elaborando preparados; Jesús que o fixo de seu avó, José Filgueira Solla (Lérez, 1895-1974), albanel que aprendera na Habana a técnica do formigón armado que utilizou, de volta, en obras como a bóveda da igrexa de Lérez; ou Almudena que dende Ecuador enviaba unha foto de José Barreiro Almón, o Mariñeiro, (Lérez, 1934-2017), avó seu, que tivo taller de vernizado na Porta do Sol e en Casal Novo. Non faltaron os que utilizaron whatsapp, como Constante que con grande interese facilitou imaxes e información de seus pais e duns tíos, todos eles veciños de Casaldarado: Emérita García Fernández (1914-2003), leiteira que continuou a actividade familiar, e Constantino Pérez García (1911-1973), que traballara na desaparecida fábrica de tella e ladrillo da Caeira; da súa tía, Antonia Fernández Barros, a Pouquiña, (1886-1967) que fora parteira e leiteira que recollía leite por Lérez e Alba a cuxa reitoría abastecía do prezado alimento, e do marido desta, José García Pérez (189?-1977), carpinteiro coa especialidade de toneleiro; ou Celia que nos enviou información do seu sogro, José Simón Paz (Casal Novo, 1922-2011), carpinteiro (incluso facía barrís), músico (contrabaixo, violín, acordeón) e barbeiro. No espírito de colaboración, non quedou excluída a vía telefónica para facilitar datos, como María cos de seu pai, Generoso Cons Casalderrey (Casaldarado, 1913-1967), varredor municipal; ou para concretar modos de entregar imaxes como Ana, filla de Constante Rodríguez Santos (1929-2017) que traballara de encadernador no taller de Indalecio Viñas. Resulta obvio dicir que a organización tivo no teléfono un útil e áxil aliado para iniciar contactos e outros mesteres.

As imaxes: retratos e escenas

Todas as imaxes que nos facilitou a veciñanza teñen un gran valor, mais algunhas delas chamaron a atencións de organizadores e visitantes polo que transmiten as persoas representadas, pola súa, expresividade. Celestino Poza Argibay, Tino o Baldeiro, (Lérez, 1909-1971), que tivera taller na rúa César Boente, amosa o sorriso agradable que sempre levou no rostro malia a ser represaliado pola ditadura. Na foto de Arosia Magdalena Rocha, agricultora da Piolla (1900-1986), sentada nun banco de pedra, tocando o queixelo coa man dereita e outeando cara á esquerda, podemos ver o sentimento melancólico dunha vida dura, evidenciada tamén pola curtida textura da pel. A mirada perdida de Mercedes Magdalena García, a Recacha, (O Castelo, 1901-Bos Aires, 1985), na fotografía exposta, feita para o pasaporte, revela a preocupación por ter que deixar a terra e exiliarse en Arxentina. O rostro da señora Avelina a Rouca (Avelina Solla Maquieira, Casal Novo, 1876-1963), parteira e regateira que trataba en fabas, la e froita, reflicte unha paz e serenidade relaxantes. Por último, referímonos a Serafina Mujico Garrido (O Castelo, 1915-1996), campesiña e peixeira que vendía por Lérez, Verducido, Amil e Santa Xusta, cuxa expresión, marcada no rostro por unha mirada profunda e múltiples engurras, revélanos a dureza da súa vida e a súa preocupación polo porvir, definida nos longos pregues da fronte.

Outras imaxes lémbrennos escenas de tempos pasados. Vexamos algúns exemplos. Lola a Fanchaca (Dolores Casalderrey Canosa, que viviu no Castelo no século pasado) centra unha escena típica dos anos de 1950: unha caldeireta de leite na man e unha cesta na cabeza que podía conter leña, froita, patacas, repolos ou outros produtos do campo; era o excedente familiar que vendía na vila de Pontevedra

para poder mercar outros artigos necesarios (peixe, aceite, arroz, louza, roupa, calzado, etc.) que non lle producían as leiras. Antonio e José Benito Pérez Piñeiro e Margarita, filla deste último, (os Torneiros da Porta do Sol), son os protagonistas dunha singradura fluvial que nos retrotrae aos tempos nos que se acudía aos muíños das “Señas” de Couso en embarcacións, tamén ao tráfico polo noso río os días de san Bieito e, por extensión, ás xiras polo Lérez tan frecuentes outrora. A autarquía da posguerra, está captada na ferrancharía de Anselmo Gago Julián (O Socorro) onde Rosa a Carballeda, Juana Lojo e Dalia Blanco clasifican os trapos, acción que simboliza a miseria que viviu o noso país durante aquela empobrecida época. Unha foto, realizada no Brasil, amosa o taller de zapateiro que Enrique Fernández Paz (Agudelo, 1933) tivo en Brasil, de onde procede a foto, (antes tivéao en Santa Clara); arranxaba calzado e facía zapatos a medida; eran tempos nos que primaba a artesanía e o arranxo de roupa e calzado usados para un maior aproveitamento. Unha bonita estampados dos anos de 1950 representa un recuncho da cociña de Evangelina González Blanco e Victorino Cuñarro Mosteiro (procedentes de Lalín, afincados en Casal Novo), ambos sentados a carón da artesa, se cadra dispostos a xantar; detrás, un alzadeiro e unha peneira pendurada na parede completan a escena frecuente no rural en tempos pasados.

Un pouco máis alá das imaxes

Aínda sen ser un obxectivo da mostra, nunha visión sosegada pódense observar nela certas características dos oficios tradicionais. Unha das máis salientables podería ser a transmisión de xeración en xeración, sen necesidade de que o aprendiz tivese que realizar estudos académicos. Unhas veces a aprendizaxe facíase a través de oficiais e

outras de pais a fillos, situacións ambas hoxe case inexistentes coa aparición da formación profesional regrada. Na exposición aparecen abundantes exemplos de transmisión xeracional de pais a fillos. Así, por exemplo, Luís Cochón Garrido, o Nuncio, (Lérez, 1941-2021), aínda que traballou en grandes empresas españolas e francesas, aprendera o oficio de albanel do seu pai. Carlos Gómez González (1950), malia estudar maxisterio, fíxose afiador seguindo a tradición do avó e do pai e, en 1973, herdou Cuchillería Gómez que seu pai puxera na rúa Serra en 1952. Manuel Iglesias Magdalena, o Reiciño, (O Arco, 1866-1948) ensinou a arte da cantería ao su fillo Manuel (O Arco, 1894-1978) que esculpiría a balastrada das escaleiras interiores do parador de Pontevedra. Tamén Ramón Tobío, da Piolla, transmitiu a mesma arte ao fillo Justo Tobío Fortes (A Piolla, 1891-1965), arte que conservou incluso estando en Uruguay e Brasil. Ignacio Ferreirós Rodríguez (Caldas, 1024-Casaldarado, 2006) colleu o relevo do pai, que tivera taller de ferreiro na Cendona. Sofía Arribas Hermida (Lérez, 1903-1968) e o seu marido Manuel Portela Cobas (Xeve, 1903-Lérez, 1969) reabiron, en 193?, a panadería que fundara o pai de Manolo, á que bautizan como de Panadería La Lerezana, que despois pasaría a mans do fillo destes, tamén chamado Manolo (1934-2009). Ubaldo Pampín Pose (Cerdedo, 1962), da panadería A Santiña, aprendeu o oficio do pai, José Pampín Fernández (1936-2021) e transmitiullo á filla que traballa con el e ao fillo que puxo panadería na vila.

Outra nota salientable que se puido rastrexar en *Xente de oficio* é o peso que a actividade agraria tivo noutrora. Non aparecen na mostra moitas persoas que se dedicaran exclusivamente á agricultura, pero algunhas houbo, como Juan Casalderrey Pérez, o Fanchaco, (O Castelo, 188?-1964)

e o seu fillo Sebastián (1910-1988) que se caracterizaban pola elaboración de excelente viño do país; Faustino Argibay Dios (1884-1971) que viviu no Outeiro ou a veciña da Piolla, Arosia Magdalena Rocha. Ao lado destas persoas atopamos outras que compartían a agricultura con outra ou outras ocupacións. Poñamos por caso a José González Vieitez (Lérez, 1919-1994) que traballaba de zapateiro con Costal na rúa Don Gonzalo; Manuel Abilleira Lores, o Chinito, (Lérez, 1901-1994) que sendo albeite e matachín, tamén se dedicaba ao campo; César Ramírez Casalderrey, o Cabirto, (1913-1995) e Aurelio Abilleira Martínez, o Beizudo, (1902-1982) que compaxinaban os labores agrícolas cos de carreteiro; ou Carmen Iglesias Mojico (Remiseiro, 1937) que marisqueaba e traballaba as terras.

Houbo outras concorrências de ocupacións nunha mesma persoa, é dicir xente polifacética, se cadra milmañas nalgúns casos. Citamos, por exemplo, a Francisca Carballo Carballo, a Tranca, (O Castelo, 1915-1996) que foi lavandeira, asistente, traballou a terra, andou ás piñas e criou becerros á ganancia; Carmen Rodríguez Almón, a Pecadora, (Casal Novo, 1913-2003) que seguiu os pasos de súa nai Carme (1888-1972), ambas foron xornaleiras, lavandeiras e feirantes; José González García, o Fradiño, (Casal Novo, 1881-1956) que traballou de carpinteiro, incluso de carros, “alambrador” e escribán, actividade na que acadou gran prestixio facendo documentos de partillas, compravenda, etc. para veciños da redonda; Juana García González (Casal Novo, 1901-1984) que foi rosquilleira, xornaleira, peón de obra e repartidora de pan; e a José Cons Fernández, o Carranco, (Lérez, 1893-1980) era taberneiro, albeite e “alambrador”.

Tamén se puido percibir nesta exposición a ampla presenza feminina que se aproxima ao trinta por cento, cifra non paritaria, pero notoria, se consideramos que as mulleres tiñan vedados certos oficios. Todas elas compatibilizaron

unha ou máis actividades con labores domésticos e unha maioría co traballo do campo, nunha sorte de pluriemprego subestimado ou, como se diría hoxe, invisibilizado, malia supoñer unha valiosa achega á economía familiar. Atopamos na mostra telleiras, lavandeiras, leiteiras, parteiras, ambulantes, pedreiras, etc. É curioso que moitas participaron no plural mundo das feiras, como Cándida Otero Otero, a Pragma. (O Castelo, 188?-1938) que se desenvolvía moi ben como tratante de gando vacún, unha ocupación maiormente masculina; Aurita Carballo Villanueva, a Carramala, (Casalrado, 192?-2000) que foi galiñeira; Consuelo González Argibay, a Cañota, (O Arco, 1910-1948) era regateira que comerciaba en froita, ovos, queixos, etc. e Estrella Abilleira Casalderrey, a do Breu (O Cruceiro, 1890-1972), trataba na la. Máis risco corrían outras mulleres que, nos míseros tempos da posguerra, se dedicaron ao estraperlo menor, de millo, centeo e outros produtos por Lalín, A Estrada, Campo Lameiro, Redondela, etc., como Carmen Casalderrey Dios, a Lanuda, (Lérez, 1907-2010) que tamén andaba nas feiras con vacas, porcos ou ovellas, ou Dolores Abilleira Abilleira (1912?-Casal Novo, 1967) que, ademais de estraperlista, vendía leña e lavaba roupa da vila.

Xente de oficio concibiuse como unha ollada afectuosa a un mundo pasado. Moitos oficios representados xa desapareceron e a maioría dos que aínda existen viron nacer novos materiais e evolucionar os seus métodos ao longo do tempo. Daqueles máis afastados de nós ou que intuimos descoñecidos actualmente polo gran público, como albeite, augador, barateiro, carpideira, fiadeira, pregoeiro, soldadeira e vinte máis, a mostra ofrecía unha breve explicación e, na maioría dos paneis, figuraba un texto que nos achegaba a puntuais aspectos históricos (traballos no paleolítico, a escravitude na antiga Roma, os gremios medievais...) ou etnográficos (cantigas e oficios, apelidos derivados de oficios, xergas...) dos oficios.